

શ્રી.

આવુ પ્રવાસપોથી.

જૈન તથા વૈશ્ણવ ધર્મના અગ્રણીઓ

તથા આગુના પ્રવાશીઓને માટે,

સભનાર

મોહનલાલ બાપુલાલ રાવળ.

રાજપુતાના અને મધ્ય દિગ્દશાનના પ-

બ્લીક જીવનના આત્મા સેક્રેટ એક કલાર્ક.

આ પુસ્તકસંગ્રહ માં સર્વેક સ્વાધિન કર્તાઓ રાખ્યા છે.

અમદાવાદ—‘આર્યોદય પ્રેસ.’

સંવત ૧૯૫૨.—સને ૧૮૯૬.

કિંમત રૂ. ૮-૨-૬

મસ્તાવના.

પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વરે દુનિયામાં અનેક તરેહના મ-
તુઓને જન્મ આપેલો છે અને પશું કરીને દરેક જાજી-
ને પોતાના ધર્મ સંતથી હકીકત વાંચવી મળે છે. આજુ
પાદાડપર રહેતાં મને દસ વરસ થયાં તેથી અનુભવથી
એમ માલમ પડે છે કે ધર્મ સંતથી સગળી મારા જીન
બંધુઓને વિશેષ છે. દર વરસે દબ્બરો જાજીઓ મોટા
ખરસે આવે આવે છે. તેમજ વૈષ્ણવ જાજીઓ પણ અ-
જાજીથી પાછા જતાં આ તરેહના દરજનનો ભાગ લેછે.

આ પાદાડપર પણાં દેવરથાન છે પરંતુ તે સરવેનું વ-
હુંન દરસાવે એવી કોઈ પોથી યુજવાતી જાગમાં પ્રતિદ
થઈ જાય એમ દેખાતુ નથી. કેમકે પણા ખરા જાજીઓ
જીવંત જાજીતા નથી કે પાદાડપર અડતાં સી સી
હરકતો છે. તથા સી સવડો છે કેટલાક તો પશ્ચિમ અડાવ
જાજી તથા વાજ વરનો જો જાજી ઉપર આવતું માંડી
વાળે છે.

આ મારી લગુ પોથીમાં જાજીઓને કામનોજ હકીકતો
હાંકવામાં આવી છે ને તેથી તેનું નામ "પ્રવાસ પોથી".

રાખ્યું છે તે જોઈ હું ધાડપું તેમ જો પોથી સરવે બાહ-
 જોને ઉપયોગી થઈ પડશે તે મારો શ્રમ ફળીજીવ. ~~જો~~
 જોન હું સમજીશ. જોમાં લખેલાં થયા ખરાં મામ તે
 મારી નજરે જોવાં છે તેથી આ પોથીનાં મારા પ્રવાસનો
 પણ સમાવેશ થાય છે.

છાપખાન માં મેં કલકત્તાની એક પ્રત મારો પરમ પ્રિય
 મીત્ર મણિકલાલ મુર્મીસાલ જેઓ. મહેદેરાના રેવીડંટ સા-
 હેજના મુમાદરી કારકુન અને અંગેલ દત્તા તેમને જીનારી
 આપી છે તેથી તેઓને મેરો ઉપકાર માં જુ.

જોન ધર્મ સંબંધી જે ખીના લખી છે તેમાં કોઈ વધ-
 થટ કરવા લાયક હોય તે તે ધર્મના પુસ્તકપરથી કોઈ
 બાહ મને ખરી ખીના મેં કહી આપશે તે ખીજી અ.ર-
 તીમાં ઉપકાર સાથે પરિશ્ક કરીશ.

આ મારો પ્રથમ પ્રયત્ન છે તેથી વાંચનાર બાહજોની
 નજરે કોઈ પણ દોષ આવે તેા મેંદેરાની કરી દરખા-
 ર કરશો.

તા. ૧લી આગસ્ટનાર સન ૧૮૯૧ }
 મુ. માગેન્ટ આપુ.

લી શેરા }
 મોહનલાલ આપુસાસ
 રાણજી.

ધી

આબુપ્રવાસ પોથી.

ખરેડી.

આબુ પાઠાઃ યુવરાજની કિતરે અમરાવાદયા ૧૩૨
માસપર આવેલો છે. ત્યાં જ્યાં સાર આબુરોડ (ખરેડી)
ની ટીકટ લેવી પડે છે. આબુરોડ અથવા ખરેડી એ જા-
ન્યુતાના માગવા રેડવેનું ૧ લા કલાસનું રેડેશન છે કા-
રખ કે ટીસટ્રીકટ યાંથીક સુપ્રીનટેનડન્ટ સાહેબ વિગરે રે-
લવેના ઓફીસરોનું તે લેડ ક્યારટર્મ છે. રેડેશન ઉપર સા-
હેબ ભોભોને માટે રીફ્રેશમેન્ટરમ તથા પેટીંગરમ છે. મા-
નમાં યુવરાજની પ્રાણબોની વીધીઓ છે. જૈનધર્મવાળાઓ-
ની એક મોટી ધર્મશાળા પણ છે. શીરેહીદરવાર તર્રથી

પણ એક મોટી ધર્મશાળા બંધાવેલી છે તે ત્યાં મુસાદરોને
 ઉતરવા કરવા હીક છે. ગામ દિન પ્રતિદિન હીક આમુજી
 થતું જાય છે. રેલવે આવતાં પેહેલાં છુપડાં કતાં તે હાલ
 ખમ્મર—પાગ—ખગીયા—બંમલાથી શોખાયમાન થઈ રે-
 હેલું છે. આ ગામ શીરોલીના માદારાવ ખીકશરીસંગિય
 પાદારુર છે. સી. એસ. આઈની હકુમત હેલ્યા છે. દર-
 ખાર તરફથી મામના બંદોબસ્ત સાર માજીએટ તથા તે-
 હસીતદાર વિગેરે રહે છે. દરખાર સાહેબના એક મેહેલ
 પણ આ ગામમાં છે ત્યાં બીજા રાજા રજવાડા તથા સા-
 હેબ હોલ પાદારુર ઉપર જતાં આવતા ઉતરે છે. આ રટે-
 રાનથી મી અંખાજી તથા આમુજીની જગ્યાએ જવાય છે.
 મી અંખાજીના જગ્યાએને માતામાં જગ્યા સાર ખરેડીમાં
 મેલાં તથા ટોળીઓ મળે છે. રસ્તો પાદારુર નહીં હોવાથી
 બીજાં કોઈ વાહન ત્યાં જઈ શકતું નથી. આ ગામથી
 આમુ પાદારુર આયમળી દીશાએ ૧૭ માર્ચલ દૂર છે. રટે-
 રાનથી પાદારુર ઉપર જવાના રસ્તા ઉપર વાહન પુરાં પા-
 ડનાર કંટ્રાક્ટરનું મકાન છે. હાલમાં ખાનખદારુર ધરા-
 મજી નસરવાનજી સજુક કંટ્રાક્ટર છે તેમના તરફથી એક
 એજન્ટ મી. દોરાખજી કરીને અહીં રહે છે, તેઓ ઉપરજ-
 વા સાર જે કાંઈ વાહન વા મજુર જોઈએ તે પુરાં પાડે

છે. નાચેના કોણમાં દરેકેલા વાદનો મળે છે. તેને લગતી
 ૧૫૭ પખ પોડી માલનીનો આ કોણમાં સમાવેશ થયો છે.

વાદનો પ્રકાર.	કેટલાં માણસ સ બેસી શકે.	કેટલા વ- ખતમાં પ- કાઠ ઉપર જવાય.	કેટલા વખત- માં પકાડવા થઈ આવ્યા.	બાકી- નો દર
રીકમા (ટેલપીયા ગાડી)	એક માણસ ની બેઠકવા ળી.	આશરે ૬ લાક ૧ માં કમાં.	આશરે ૪ કલાક.	૧)
સોડો ૧ લા આ- સનો.	૧ માણસ	૪) કલાક	૩ કલાક	૨. ૪)
સોડો ૨ આસનો	કીનો.	૫) કલાક	૪ કલાક	૩. ૨)
ટફ ૩ આસનું	કેલે.	૮) કલાક	૬ કલાક	૨. ૧)
તળવ ગાડી.	આર માણસ.	૧૪) કલાક	૧૦ કલાક	૨. ૫)
કીન્દ.	સામન સાર	"	"	"
મગુર-કળી.	"	૮)	૬ કલાક	૩. ૦)
	ના મળ્યું પકા બેગ્ને પાડે.			

ઉપર મુજબ જનાર આવનારને મારે સોંપ છે. આ ક-
 ટાકટરને શીશીકીટરનારને દર વરસે અમુક રકમ બરવી
 પડે છે તેથી એમના શીવાય બીજા કોઈની પાસેથી વાદ-
 ન લેવાનો હુકમ નથી. પ્રાપ્ત કરીને વાદનો જનારે જોઈએ

તારે મળી આવે છે પરંતુ જે ચોરીસ કલાક પેદેલાં કં-
ટાકટરને કાગળથી યા તારથી અગર બીજી કાગળ રીતે પૂર્વ
પર આપવામાં આવે છે તેા જોડતાં પાદન લીંગદે રરેશન
ઉપર તૈયાર રાખવામાં આવે છે કે કિનારેએને ગાંઠામાંથી
કિતરી તુરત પાદાડપર જડતું હોય તેા જરા પણ દીઝ અ-
ને તકલીફ થતી નથી.

પાદાડ ઉપર જલવા કરવા સારૂ જે લોઢા જાય છે તેમ-
ની પાસેથી લીંગેલીઢરમાર તરફથી દાખ તથા ચોખીદરી
લેવામાં આવે છે તે.

	મુકુ	ચોખીદરી
જૈનધર્મવાળા પાસેથી	વાતના	બન્
વૈષ્ણવધર્મવાળા પાસેથી	—	બન્

આ શીવાય શ્રી દેસવાડામાં માયાવીઢ એક પૈમે
ચોખીદરીનો લેવાય છે.

ઉપરનું દાખ જલુ પરત અંદરના કોઢગનું લેવાતું નથી.
જે માખુસ આવે દાખ મુકન્યા શીવાય જે ઉપર ચડ
તેા તેને શ્રી દેસવાડાના દેસાસરેના નાકદારને લાં મુકવી
આપતું પડે છે.

જે લોઢા પદાડ ઉપર દવા ખાવા તથા જોવા સારૂ
જન્ય છે તેમની પાસેથી દાખ લેવામાં આવતું નથી હજા ચો-

હી દારી લેવાય છે. સીરોદીદરવાર તરશથી દાણી તથા
 નાકાદાર રહે છે તે પદાડપર ચઢનાં પેદેલાં પેસા ચુકાવી
 લામ ટીકટો આવે છે. ચોપીનો બંદોબસ્ત ધણેજ સારો
 છે. રસ્તામાં ચોરીવા વટહાટનો હાંધ બધ નથી. પદાડ
 ઉપર જવાના ૧૭ માઠાવનાં પેદેલાં ચાર માઠા સવાર
 જાતીન છે, પછી ચઢાય છે. ત.મદાર દેમેજ સરકાર તર-
 ફથી રૂપીયા ત્રણ લાખના ખર્ચે પાટી સડક બાંધેલી છે.
 તે ખરેડીની ખનાસ નદી ઉપર મળાપુન પુલ બાંધાય છે,
 જેને "રજવાડા બ્રીજ" કહે છે. તે બાંધવામાં એક લાખ
 રૂપીઆ ખર્ચ થયેલા છે અને રજપુતાનાના દેશી મ-
 નઓ તરશથી પુલ બાંધવાના ખર્ચમાં મદદ મેલેલી ને-
 થી તે નામથી ઓળખાય છે. હાલની નવી સડક જે
 "આ.પુ કાર્ટરોડ" ના નામથી ઓળખાય છે તેના ૧
 લા માઠાવપર એટલે ખરેડીથી એક માઠાવપર આ પુલ
 છે. આ પુલની નજીકથી આ.પુ પાદાડ ઉપર જવાના બે
 રસ્તા નેતા તથા જુનો જુદા પડે છે. જુનો રસ્તો ૬૫
 ૧૫ માઠા લાંબો હતો પરંતુ ચઢાય જાહે હોવાથી નવા
 રસ્તો બાંધવામાં આવ્યો છે. હવે પ્રથમ જુના રસ્તા પી-
 જે કેટલીક દડીકન બળવા લાગે છે ખરેડીથી કુત્રો
 બાદ એક માનપુર કરીને ગામ આવે છે. તે માનની

ત્યારે મળી આવે છે પરંતુ જે ચોવીસ કલાક પેદેલાં કં-
ટાકટરને કાગળથી યા તારથી અંગર બીજી કાંઈ રીતે ખૂ-
બર આપવામાં આવે છે તેા જોડતાં પાદન વીગેરે રરેશન
ઉપર તૈયાર રાખવામાં આવે છે કે ઉતારાએન ગાડીમાંથી
હતરી તુરત પાદાડપર જડું હોય તેા જરા પણ દીલ અ-
ને તકલીફ થતી નથી.

પાદાડ ઉપર ગત્રા કરવા સાર જે લોકો જન્ય છે તેમ-
ની પાસેથી સીમેલીફરનાર તરફથી દાખ તથા ચોખીદારી
લેવામાં આવે છે તે.

	મુકક	ચોખીદારી
જૈનધર્મવાળા પાસેથી	ગાના	ગા
વૈષ્ણવધર્મવાળા પાસેથી	—	ગા

આ શીવાય શ્રી દેસવાડામાં માથાડીઁ એક પેમે
ચોખીદારીનો લેવાય છે.

ઉપરનું દાખ ત્રણ વરસ અંદરના છોકરાનું લેવાનું નથી.
જે માણસ અત્રે દાખ ચુકવ્યા શીવાય જે ઉપર ચડે
તેા તેને શ્રી દેસવાડાના દેરાસરોના નાકાદારને લાં ચુકવી
આપવું પડે છે.

જે લોકો પદાડ ઉપર દવા ખાવા તથા જોવા સાર
જન્ય છે તેમની પાસેથી દાખ લેવામાં આવતું નથી હજી ચો-

કી દારી ભેવાય છે. સીરોલીદરવાર તરશ્ચી દાણી તથા
 નોકાદાર રહે છે તે પદાડપર ચઢતાં પેદેલાં પૈસા ચુકાવી
 લઈ લીકટો આપે છે. ચોખીનો બંદોબસ્ત થયોજ સારો
 છે. રસ્તામાં ચોરીયા ગુટકાટનો ઠાંધ બપ નથી. પાદાડ
 ઉપર જવાના ૧૭ માઈલમાં પેદેલાં ચાર માઈલ સપાટ
 જમીન છે, પછી ચઢાવ છે. નામદાર દંમેજ સરકાર તર-
 ફથી રૂપીયા ત્રણ લાખના ખર્ચે પાકી સડક બાંધેલી છે.
 તે ખરેડીની બનાસ નદી ઉપર મજાનુત પુલ બાંધેલ છે,
 જેને "રજવાડા બ્રીજ" કહે છે. તે બાંધવામાં એક લાખ
 રૂપીઆ ખર્ચ થયેલા છે અને રજપુતાનાના દેસી રા-
 જાઓ તરશ્ચી પુલ બાંધવાના ખર્ચમાં મદદ મળેલી તે-
 થી તે નામથી ઓળખાય છે. દાસની નતી સડક જે
 "આબુ કાર્ડેશ" ના નામથી ઓળખાય છે તેના ૧
 લા માઈલપર એટલે ખરેડીથી એક માઈલપર આ પુલ
 છે. આ પુલની નજીકથી આબુ પાદાડ ઉપર જવાના બે
 રસ્તા નવાં તથા જુનો જુદા પડે છે, જુનો રસ્તો રૂમ
 ૧૫ માઈલ લાંબો હતો પરંતુ ચઢાવ જાડે હોવાથી નવા-
 રસ્તો બાંધવામાં આવ્યો છે. દરે પ્રથમ જુના રસ્તા વી-
 ચે કેટલીક દફતરન જાળવા લાયક છે ખરેડીથી બનાસ
 ખાદ એક માનપુર કરીને ગામ આવે છે. તે ગામની

નજીક એક ડાક બંગલો છે, ત્યાં સાવેનસોડા પાણી
રીતે વિશ્રામ લે છે. ખરેડીથી આયરે ચાર માઇલ દૂર
ગયા પછી પાછાડની તબેરી આવે છે. આ તબેરીની લગ-
ભગમાં ફૂલીકેશનું મંદીર છે.

ફૂલીકેશ.

આ મંદિર શ્રી હારીકાશનું હાર કેહેવાય છે. પેદેલાંના
લોક જે હારકાં જતા હતા તે સંખ ચક્ર વિગેરે નિશાન
અહીં લેતા હતા. જે વખતે શ્રી કૃષ્ણ મોકુળ મધુરાંથી શ્રી
હારકાં પધાર્યા તે વખતે આ જગ્યાએ મુકામ કીધો હતો.
એમ કેહેવાય છે. મંદીર વીશાળ અને ધોળા મકરાણાના,
પથ્થરનું છે. મંદીરની પાસે પાણીના બે મોટા કુંડ પથ્થર-
ના બાંધેલા છે. નજીકમાં વળી દેરાં તથા પડી ગયેલા મ-
કાનોના ખંડેર પણ દ્રશ્યુ જોવામાં આવે છે. એ સંકલ-
પિ નગરીના ખંડેર કેહેવાય છે. થોડે દૂર એક ટેકરી ઉ-
પર રાજા અમરીખનો આશ્રમ છે અને કેહેવાય છે કે
આ સ્થાન ઉપર રાજાએ તપ કરેલું છે અને જે પથ્થર
ઉપર બેસી તપ કરેલું છે તે ઉપર બેઠકના ખાડા પડેલા-

ના નીચાન છે. તેની ઉપર જાયા સાર એક મોટો દબ્બો
 મળ્યો પથ્થર આવી રહેલો છે તે રક્ત થોડા આધારે લ-
 ટકા રહેલો છે. વળી રૂખી કીમથી જરા દૂર પૂર્વ તરફની
 પાદાડીમાં લખચોરામીના પમલાં છે. એ પશુ એક ધ-
 ચરી બનાવ જણાય છે કેમકે ત્યાં પહોંચીને હરેક જા-
 તના જનવર તથા મનુષ્યના પમલાં પથરની અંદર પડે-
 લાં છે. આદા! કેવો કુદરતી બનાવ આ અહીં જે સ્થાને
 જાય છે તે લાકડીઓ ચડાવે છે. અહીંથી પાદાડ ઉપર
 જવાય છે પરંતુ પ્રથમ કલા મુજબ ચડાવ પડ્યો છે તેમ
 રસ્તો પશુ વીકટ છે અને ચોડીઓ હવે ત્યાં કાડી નવે
 રસ્તે બેસાડવામાં આવેલ છે. રક્ત રૂખીકીમની જાતરા
 સાર ત્યાં સુધીજ જુનો રસ્તો વાપરમાં છે. હવે નવે ર-
 સ્તે થઈ પાદાડ ઉપર જવા પુલ આગળ સડક ફેંટાય છે.
 આ પુલથી આગળ ચાલતાં એક બે નાના મામ આવે
 છે તથા બે માછલની લમલમમાં પારથીઓનું દખમું આ-
 વેલું છે. આ દખમું પુલના ફંદાક્ટર મોટાભાઈ બીખા-
 છએ ધ. સ. ૧૮૮૫ ની સાલમાં બંધાવેલું છે તે ખરેડી
 તથા આજુના પારથીઓ સાર પોતાના ખરચે કરેલું છે.
 એક માછલ ત્યાંથી આગળ જતાં તેરમા માછલના પથ્થર
 પાસે એક નાનું તળાવ તથા વડનું ઘડ છે ત્યાં જુસારો

જગ વિશ્રામ લે છે કેમકે ત્યાંથી પાદાડનો ચઢાવ શરૂ થાય છે. અહીંથી આમગ નવમા માઇલના પથ્થર સુધી જાડી તથા જંગલ શીવાય બીજી કંઈ નજરે પડતું નથી. અગ્રીઆરમા અને બારમા માઇલના પથ્થરો વચ્ચે એક નાળુ આવે છે જે વાઘનાળુ એવા નામથી ઓળખાય છે. એવું કહેવાય છે કે આ વાઘનાળે આજ પછી કિનારામાં કોઈ વખત વાઘ પાછી પીવા આવે છે પરંતુ આજ સુધીમાં એ જગાએ કોઈ આદમી या જનવચ્ચે નુકશાન થવાનું સાંભળવામાં નથી. આવાઘ નાળાની પાસે રાજની ચોટી છે ત્યાં જંગાળુ ભોંધની ટીકટો પાછુંકરીને જોવાય છે. નવમા માઇલ આમગ પાછીનો એક મોટો ઝરો આવેલો છે જેમાં આરે માસ પાછી વેહે છે. અહીં એક મોટું વડનું જાડ છે તથા બીજી જાડી તથા રાજની ચોટી છે. એ પછી વિશ્રામની જગા છે તે છીપાભેદેરીના નામથી ઓળખાય છે. તરસ્યાને પાછી પીવાનો વેહેલો એમ કહેવાય છે. અહીં પછી જંગાળુ ભોંધની ટીકટો જોવાય છે અને ચોટીયાનો જે દરેક ચોટીથી સાથે આવે છે તે પછી બદલાય છે. નવમા માઇલ પછી સાતમા માઇલ આમગ રસ્તો જુદી રીતે બાંધવામાં આવેલો છે અહીં ચઢાવ થોડો હેવાને લીધે રસ્તાના સાત આંટા

હોય છે જે સાત ધુમ કરીને રહેવાય છે. શીકરના
 માદારગર સાદેજ તરફથી અહીં આગળ એક પાણીની
 પરત એસે છે તથા નાંદિસન જે આશુની જત્રાએ
 જાય છે તેમને યાળી બરીને ચણા અપાય છે. આ સાત
 ધુમ ચઢતા એટલે શ્રી અચળવલ્લુ જૈનધર્મનું દેર
 દેખાય છે કે જેને વિષે દાંડે પછી ખ્યાન કરવામાં આવશે.
 આગળ ચોથા અને પાંચમાં માદારની વચે એક ધર્મ-
 શાળા તથા કુવો છે. આ ધર્મશાળાને ટલાટીની ધર્મશા-
 લા કહે છે. તે આવકલોકેએ બંધાયેલી છે. ત્યાં અમદા-
 વાદના શેઠીઆઓ તરફથી એક મેદનો રહે છે જે જા-
 ત્રાણુઓને ખાવાપીવા વીમેરેની સારી સવડ કરી આપે
 છે. જત્રાએ જતા આવતા આવઘેને બાતુ ખાવા લાડ
 તથા શેવો તે બીજા ધર્મના જત્રાણુઓને ચણા આ-
 પવામાં આવે છે. આ ધર્મશાળા પાસે ચોડાં ખેતરો
 આવી રહેલાં છે, જેમાં લીલાળાની મોસમમાં જંગલી લેઝો
 પડે તથા જલ વાપે છે. ધર્મશાળામાં પહોંખરા રાત-
 વાસો પણ રહે છે, કારણ કે શેઠીઆઓ તરફથી ત્યાં બધી
 સેવક સારી છે. ચોથા માદારની લમબગમાં જુનો રખી-
 કીમ આગળથી આવવાનો રસ્તો તથા નવો રસ્તો બેમા
 થાય છે ત્યાંથી ચઢાય પહોંખરા બધ પડે છે. ચોથા

તથા ત્રીજા માહસની વચ્ચે રસ્તો જોડેની ખીણથી પસોળા
હવે રહે છે. સડકને કીનારે ઉભા રહી નીચે જોઈએ
છીએ તો પહોંચ ઉંડું માલમ પડે છે. તેમ ખીણ બાજુ-
એ નજર કરીએ છીએ તો ઘણા ઉંચા પાદાડ આવી રહેલા
છે. આ ઠેકાણે સડક બનાવતાં ધણીજ મુશ્કેલી પડી હતી.
સુરંમથી પથ્થરો તોડતાં એક બે મનુરોને નુકસાન થયું
હતું. આ જગા બમરબાડાના નામથી ઝોળખાય છે.
ખીજ અને પેદેલા માહસની વચ્ચે હેટમણ કરીને ગામ
છે, તે ત્યાંથી આગળ ગાબા હાથ બધી એક ખીણ સડક
જાય છે તે જમણા હાથે એક દેહેર તથા પાણીનો કુંવો
છે. આ ગાબા હથની સડકે જતાં અર્ધાક માહસને અ-
તરે એક મોઢું અને વીજાગ મકાન છે તે થોડાક વરસ
ઉપર બે લાખ રૂપિયા ખર્ચે રાજપુતાના માળવા રેલવે
તરફથી બાંધવામાં આવેલું છે તેમાં રકુલ છે તે રેલવે
રકુલ કહેવાય છે. એ રકુલમાં એ રેલવેના મુરોખીયન,
મુરેત્રીયન, અને કીચીયન નોકરોનાં ઊકરાં અબ્બાસ કરે
છે. ઊકરાં તથા ઊકરીઓ મળી આશરે ૧૦૦) ઊકરાં
ત્યાં અબ્બાસ કરે છે. મકાન પહોં જોવાલાયક છે. ઊક-
રાંઓને માટે તમામ જોઈતી સોંપ કરેલી છે. તેને લમતી
કમરતચાગા તથા ધરિપનાથ પણ છે.

મણીકબુંડા તીર્થ અને સૂર્યકુંડ.

આ રેલવેસ્ટુલની પછાડી ધોડે દૂર મણીકબુંડાનું તીર્થ તથા સૂર્યકુંડ છે. એ તીર્થ વિશે આયુર્માહાત્મ્યમાં એવું કહેલું છે કે મણીકબુંડા નામની એક બીલની સ્ત્રી હતી તે મણીજ કાળા ને કદરૂપી હતી. ને તેનો બરથાર પણ તેવોજ કાળો તથા કદરૂપો હતો. એ બેઉ મણી મણીઆણી એક વખતે બપોરે મણાંજ તરસ્યાં આ જગાએ આવી પોદોઆં ને પાણીમાં પ્રવેશ કર્યો ને જગમાંથી નાદીને જ્યાં બાહાર નીકળ્યાં કે તરતજ બંને દેવરૂપ બની ગયાં. તેજ વખતે હેલાસથી વહમાન કનરૂં તેમાં બેસી બંને ફેલાસ વિશે સીધાવ્યાં. વિગેશે કરીને સૂર્યમંદલને દેહાડે આ તીર્થમાં સ્નાન કરવાનું પણ આદાત્મ કહેવાય છે. આ તીર્થની પાસે જમણી આયુએ કબુંડેશ્વર માહાદેવ છે.

મઝીમુખ અથવા ગુફ વવિષ્ણનો આશ્રમ.

રેલવેસ્ટુલથી પાછા રસ્તાં આયુનો ૧ મો માઇલ રેતાન આવે છે. અહીંથી મઝીમુખ અથવા ગુફવવિષ્ણ મુનીજના આશ્રમે જવાનો રસ્તો છે. મઝીમુખ જવાના બે રસ્તા

છે. એક ૧ લા માઇલ રોડનથી દક્ષિણથી તરફ પગ-
 દંડી આવે છે ત્યાંથી છે. એ રસ્તે ચઢાવ થોડો છે ને
 ખીન્ને પેદેશા માઇલથી થોડે આગળ ચાલતાં ગામ દાયે
 એક પાર્ટીક થોડું છે ત્યાંથી છે. એ પાર્ટીઆ ઉપર ઘે-
 જમાં 'ગાયમુખ' એવું લખેલું છે. આ રસ્તો પેલા કરતાં
 જરા ફૂંકો છે પણ ચઢાવ વધારે છે. એ મને ૧૮૫૦ ની
 સાલમાં આમુની હાલખીના માઇલનું સાહેબ કરતાં રો-
 ખરું સહેલે રોધી કહેલો છે. પેલો માઇલના પર્યટ-
 થી ગાયમુખ આશરે ત્રણ માઇલ થાય છે. રસ્તો ધણો
 વીકટ અને એકલા આદમીને બંધકર લાગે એવો છે. લગ-
 બમ ત્રણ માઇલ ગયા પછી નીચે ઉતરવાના લગભગ સા-
 ડસાતસેં પગથીઆં આવે છે. તે ઉતરતાં સેંદેલાં લાગે છે
 પણ ચઢતાં ધાડુંજ કહ્યું પડે છે. પગથીઆં ઉતરી રહ્યા
 કે તરત એક ફૂંક આવે છે. આ ફૂંકમાં ગાયના મોદોડા-
 માંથી પાણી આવે છે. પાણીની ધાર ગારે માસ એક સ-
 રખીજ આવે છે. વધતીયા ઓછી થતી નથી ફૂંકની ઉપર
 માદાદેવની દેવડીએ છે. તથા પગથીઆંથી ઉતરવા માંડીએ ત્યાં-
 થી તે ફૂંકના મુખ તુધી આંખાની જાડી ધણી ખીચોખીચ
 આવી રહેલી છે. કેરીની મોશમમાં આશ્રય દાયથી તોડી શ-
 કાય છે. ત્યાં આગળ મોગરા તથા કેનકીનું વન છે અને ખુ-

શબોથી એ જગ્યા ધાણીજ સુમેધમય થઈ રહે છે. આ કુંડની પાસે શ્રી ગુરુ વશિષ્ઠજીનો આશ્રમ છે અને પુરાના વખતનું પાવુંજ મંત્રમુન દેડ પણ ત્યાં છે. આ દેશમાં શ્રી ગુરુ વશિષ્ઠજીની મુર્તિ તથા એ ખાવડુ ઉપર શ્રી રામ તથા લક્ષ્મણજીની પ્રતિમાઓ ખીરાજમાન છે. તે જોડેજ ગુરુ-પતિ શ્રી અરુન્ધતિમાતા પણ ખીરાજેસ છે. આખું મા-દાત્મ્યમાં આ પાડાણની કિલ્લિ આ દેશજીથી થયેલી છે. એમ કહ્યું છે.

હું છે કે જે જગ્યાપર દાસ આ પાડા છે તે જગ્યાએ એ દગ્ગર જોજન લાંબો, એ દગ્ગર જોજન પોહોલો, અ-સામ્ય જોજન હોડો, મધુજ અંધકાર, ગાડ રક્ષતથા સતા-ઓથી વહીત, અને અતિ વિશાળ એવા એક ખાડો હતો. આ ખાડાની નજીક શ્રી અરુન્ધતિમાતાના પ્રાણુ વશિષ્ઠ મુનિ શ્રી શંકરજીનું પિયન પરી તપ કરતા હતા. ગુરુની પાસે એક ડોમવેનું (જે માવનું દૂધ ડોમ કરવામાં જ-મ આરે તે માવ) હતી. તે આશ્રમની આસપાસ આ મોટા ખાડાના કાંવારે હમેશાં ચાલે કરવા જતી હતી. એક સમયે દેવોએ આ માવ ચરતી ચરતી સંધ્યાકાળ વખતે પેલા માદા મર્મીર અને અગાધ ખાડામાં પડી મ-ઈ. સંધ્યાકાળ થીનિ ગયો પણ ડોમવેનું ચાલે કરી હ-

મેસની પેઠે આશ્રમ ઉપર પાછી આવી નહીં. મુનીને સં-
 ધ્યા હોમ કરવાનો વખત થઇ જવાથી પશુજન બચાવિત
 તથા શોકાતુર થઈ ગયા. ગાયનું વાહરું પશુ ટળવળવા
 લાગ્યું અને બરાડા પાડતું હતું. એટલે ગુરુજીએ ત્રેસો-
 કપને પરિત્ર કરનાર વરદાન આપનાર તથા દુઃખી મનુ-
 શ્યોની રક્ષા કરનાર શ્રી સરસ્વતિજીનું ધ્યાન કર્યું. જેથી
 કરીને શ્રી સરસ્વતિજી માહારાજ આ ખાડાને પાણીએ
 બરવાના હેતુથી શ્રી કૈલાસપરથી આવી પ્રમટ થયાં ને
 થોડી વારમાં આ અમાધ ખાડાને જળથી ભરી નાંખ્યો,
 એટલે હોમધેનુ તરતજ તરીને ઉપર આવી. પછી ગુરુ-
 જીની સાથે તે આશ્રમમાં ગયા. બીજે દિવસે મુનિને મો-
 ડી ચીંતા થઇ તેથી હિમાલય પર્વતને પાસે જઈને વિનં-
 નિ કરી કે હે માહારાજ! આ અમાધ ખાડાને પુરી નાં-
 ખવા કોઇ પર્વતને પ્રેરજી કરો. મુનિની અરજ સ્વિકારી
 હિમાલયે પોતાના નાના પુત્ર નંદિવર્ધનને અર્ધુદ નામે
 નામની ઉપર મેસાડી ગુરુજીની સાથે વિદાય કીધો. અર્ધુ-
 દનામે નંદિવર્ધનને લાવી આ ખાડામાં નાંખ્યો જેથી એ
 ખાડો પૂર્ણ બરાબ ગયો ને ગુરુજી અતિ પ્રસન્ન થઇ વ-
 રદાન આપ્યું કે હે અર્ધુદ આ સ્થાન હવે તારા નામથી
 પ્રખ્યાત થશે, ને પાસે જ નિર્ધે છે ને નામતિર્થના ના-

શ્રી.

આવું પ્રવાસપોથી.

જૈન તથા વૈષ્ણવ ધર્મના અવાજુઓ

તથા આશુના પ્રવાશીઓને માટે.

લખનાર

મોહનલાલ 'માપુલાલ રાવળ.

રાજપુતાના અને મધ્ય હિંદુસ્થાનના પ-

બ્લીક જીવકેસ ખાતાના સેક્રેટરી હતાકે.

આ પુસ્તક સજળા સંપેદન સ્થાપિત ખાતે નાખ્યા.

અમદાવાદ—'આર્યોદય પ્રેસ.'

સંવત ૧૯૫૨.—સને ૧૯૬૫.

દીપિકા ૧. ૦-૨-૧

